

การพัฒนาระบบจัดการคุณภาพกลุ่มข้าวกล้องงอก โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านไหล่หิน อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง

พอใจ สิงหนตร* นุสรุา แสงอร่าม วัลลภ สิงหาราช และ อวิศา บินโซดาไ๊ะ

สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 52100

*ผู้เขียนหลัก อีเมลล์: singhanate.pia@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพกลุ่มข้าวกล้องงอกโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาข้าวกล้องงอกบ้านไหล่หิน อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง ในอนาคต กลุ่มเป้าหมายได้แก่ผู้ประกอบการผลิตข้าวกล้องงอก ที่มีผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 15 คน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จัดกระบวนการกลุ่มย่อย และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพข้าวกล้องงอก ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มมีความต้องการและสนใจที่จะพัฒนาคุณภาพข้าวกล้องงอกและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องงอก เพื่อให้ผลผลิตที่ได้รับเป็นที่ยอมรับ และมีมาตรฐานสามารถเข้าระบบการจัดการคุณภาพด้านการผลิตทางการเกษตร ในส่วนการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาเรื่องข้าวส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาเรื่องข้าวในวัดป่าชัยมงคล เพื่อการขับเคลื่อนโดยอาศัยความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

คำสำคัญ: ระบบจัดการคุณภาพ ข้าวกล้องงอก การมีส่วนร่วมของชุมชน

Community Participatory Development System for Germinating Brown Rice Quality Management at Ban Laihin, Kohkha District, Lampang Province

Porjai Singhanate*, Nusara Sangrarang, Wanlop Singharat and Awasda Binsodaoh

Faculty of Management Sciences, Lampang Rajabhat University, Muang, Lampang 52100

* Corresponding author's E-mail: singhanate.pia@gmail.com

Abstract

The objective of this study is to participatorily develop germinating brown rice quality community in order to set up Ban Laihin germinating brown rice wisdom learning center, Kohkha district, Lampang province. With a germinating brown rice production practitioner target group, there were 15 informants in the community participatory process. Data were collected by interviews, small group process and learning exchange forum concerning germinating brown rice quality development. Regarding the germinating brown rice product development, the group was interested in developing the production and development of germinating brown rice so the product could be well accepted with a high standard. A training was on how to develop the production and improve the quality to meet the rice quality management system (GAP). From the exchange between people within the community, most members agreed that the rice wisdom learning center should be set up in Wat Pa Chaimongkol.

Keywords: Quality management system, Germinating brown rice, Community participation

บทนำ

ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาอย่างสมดุลยั่งยืนเป็นประเด็นที่ประเทศไทยให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ทั้งที่เป็นทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้นและเชื่อมโยงกันเพื่อประโยชน์ในการพัฒนา ทั้งนี้การเสริมสร้างทุนทางสังคมจะเป็นพื้นฐานหลัก โดยต้องเริ่มจากการพัฒนาคุณภาพคน ให้เป็นคนที่มีจิตสำนึกสาธารณะและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนและระหว่างชุมชน และเป็นพลังของการพัฒนาประเทศ

ชุมชนเกิดจากการรวมตัวของผู้คนทั้งในชนบทและในเมือง ในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ในอาชีพหนึ่งหรือในความสนใจร่วมกันของคนหลายอาชีพจากหลายแห่งหลายพื้นที่ การรวมตัวกันดังกล่าวมีทั้งที่เป็นสหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพ หรือรูปแบบอื่นๆ ที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียน มีกติกา หลักการและกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน การเสริมสร้างให้ชุมชนมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง มาร่วมคิดร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ มีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้ในรูปแบบที่หลากหลายตามภูมิสังคมที่เหมาะสม สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และวิถีวัฒนธรรมชุมชน ด้วยความรอบคอบ และระมัดระวัง มีคุณธรรม จริยธรรม ความรัก ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความเสียสละ รวมถึงการมุ่งมั่นที่จะพัฒนานตนเอง และผู้อื่น เพื่อเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน และมุ่งไปสู่ความสุขที่เกิดจากความสมดุลของคนในชุมชน

ชุมชนสามารถบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างมีดุลยภาพ โดยเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทั้งนี้การรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งของคนในชุมชน สามารถแก้ไขปัญหา รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ซึ่งปัญหาดังกล่าวต้องอาศัยชุมชนที่เข้มแข็งเป็นเสาหลักในการร่วมมือร่วมใจดำเนินการให้เกิดความสำเร็จและยังช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาอนาคตได้

ชุมชนบ้านโหล่หิน เป็นชุมชนที่มีต้นทุนทางสังคมที่หลากหลาย ทั้งนี้จากการศึกษาบริบทชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านโหล่หินมีความโดดเด่นในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี มีวัดเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในชุมชน และมีการรวมกลุ่ม

ภายในชุมชนเพื่อประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า และกลุ่มข้าวกล้องงอก ซึ่งกลุ่มต่างๆ ยังขาดความรู้ทางด้านการบริหารจัดการและการบัญชี ทั้งนี้กลุ่มที่มีความต้องการที่จะพัฒนาประสิทธิภาพในการดำเนินงานให้เพิ่มมากขึ้นคือกลุ่มข้าวกล้องงอก และจากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มเพื่อศึกษาความต้องการที่แท้จริง พบว่าสมาชิกกลุ่มมีความต้องการพัฒนาในด้านผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องงอกสู่มาตรฐาน เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับ และสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนบ้านโหล่หินต่อไป (สมาชิกกลุ่มข้าวกล้องงอก, 2556)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจพัฒนาผลิตภัณฑ์และระบบจัดการคุณภาพข้าวกล้องงอกบ้านโหล่หิน โดยการมีส่วนร่วมของภาคที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านแหล่งเรียนรู้เรื่องข้าวกล้องงอกภายในชุมชนบ้านโหล่หินต่อไป

แนวคิดที่นำมาใช้

1) แนวคิดระบบจัดการคุณภาพ

ระบบการจัดการคุณภาพด้านการผลิตทางการเกษตร (Good agricultural practice หรือ GAP) เป็นการควบคุมระบบการผลิต ให้ผลผลิตมีความปลอดภัย ปราศจากการปนเปื้อนของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช จุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรคกับคน ถือเป็นการทำการผลิตอย่างเป็นระบบที่สามารถปกป้องความปลอดภัยของผู้ผลิตและผู้บริโภค ภายใต้ความคุ้มทุน มีการใช้ทรัพยากรที่เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม และเกิดความยั่งยืน (ชวนพิศ อรุณรังสิกุล, 2548) เกษตรกร ผู้ผลิต ผู้ส่งออกและผู้เกี่ยวข้องจะต้องทำความเข้าใจและตัดสินใจในการปฏิบัติตามมาตรฐาน และข้อกำหนด หากไม่ดำเนินการย่อมส่งผลต่อธุรกิจของตนเอง และการปฏิบัติตามยังเป็นการสร้างโอกาสทางการค้าและความสามารถเข้าถึงตลาดได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากความต้องการในสินค้ามีการรับรองมาตรฐาน ได้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว แม้กระทั่งในประเทศไทย ความต้องการในสินค้าคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐานเริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้น ความปลอดภัยด้านอาหารจากสินค้าเกษตร และหลักเกณฑ์การผลิตที่ถูกต้อง (ตารางที่ 1) ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่การใช้ปัจจัยการผลิต ขั้นตอนการผลิต จนกระทั่งผลผลิตถูกขนส่งออกจากฟาร์ม (กรมวิชาการเกษตร, 2553)

2) แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมถือเป็นสิ่งสำคัญต่อความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรม หรือโครงการต่างๆ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคม

ตารางที่ 1 แสดงหลักเกณฑ์และวิธีการตรวจประเมินรับรอง GAP ข้อกำหนด หลักเกณฑ์ และวิธีการตรวจประเมินที่ใช้ในการตรวจรับรอง GAP ทั้ง 3 ระดับ

ลำดับข้อกำหนด	เกณฑ์ที่กำหนด	วิธีการตรวจประเมิน
1. แหล่งน้ำ	-น้ำที่ใช้ต้องได้จากแหล่งที่ไม่มีสภาพแวดล้อมซึ่งก่อให้เกิดการปนเปื้อนวัตถุอันตรายและจุลินทรีย์	-ตรวจพินิจสภาพแวดล้อมหากอยู่ในสถานะเสี่ยงให้ตรวจสอบและวิเคราะห์คุณภาพน้ำ
2. พื้นที่ปลูก	-ต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่มีวัตถุอันตรายและจุลินทรีย์ที่จะทำให้เกิดการตกค้างหรือปนเปื้อนในผลิตผล	-ตรวจพินิจสภาพแวดล้อม หากอยู่ในสถานะเสี่ยงให้ตรวจสอบและวิเคราะห์คุณภาพดิน
3. การใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร	-หากมีการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตให้ใช้ตามคำแนะนำหรืออ้างอิงคำแนะนำ ของกรมวิชาการเกษตร หรือ ตามฉลากที่ขึ้นทะเบียนกับกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ -ต้องใช้สารเคมีให้สอดคล้องกับรายการ -ห้ามใช้วัตถุอันตรายที่ระบุในทะเบียนวัตถุอันตรายทางการเกษตรที่ห้ามใช้	-ตรวจสอบสถานที่เก็บรักษาวัตถุอันตรายทางการเกษตร -สารเคมีที่ประเทศคู่ค้าอนุญาตให้ใช้ตรวจบันทึกข้อมูลการใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร และสุ่มตัวอย่างวิเคราะห์สารพิษตกค้างในผลิตผลกรณีมีข้อสงสัย
4. การเก็บรักษาและการขนย้ายผลิตผลภายในแปลง	-สถานที่เก็บรักษาต้องสะอาด อากาศถ่ายเทได้ดีและสามารถป้องกันการปนเปื้อนของวัตถุแปลกปลอม วัตถุอันตรายและสัตว์พาหะนำโรค -อุปกรณ์และพาหนะในการขนย้ายต้องสะอาด ปราศจากการปนเปื้อนสิ่งอันตรายที่มีผลต่อความปลอดภัยในการบริโภค -ต้องขนย้ายผลิตผลอย่างระมัดระวัง	-ตรวจพินิจสถานที่ อุปกรณ์ ภาชนะบรรจุขั้นตอนและวิธีการขนย้ายผลิตผล
5. การบันทึกข้อมูล	-ต้องมีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร -ต้องมีการบันทึกข้อมูลการสำรวจและการป้องกันกำจัดศัตรูพืช -ต้องมีการบันทึกข้อมูลการจัดการเพื่อให้ได้ผลิตผลคุณภาพ	-ตรวจบันทึกข้อมูลของเกษตรกรตามแบบบันทึกข้อมูล
6. การผลิตให้ปลอดภัยจากศัตรูพืช	-ผลิตผลที่เก็บเกี่ยวแล้ว ต้องไม่มีศัตรูพืชติดอยู่ถ้าพบต้องตัดแยกไว้ต่างหาก	-ตรวจสอบบันทึกข้อมูลการสำรวจศัตรูและการป้องกันกำจัด -ตรวจพินิจผลการตัดแยก
7. การจัดการกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้ผลิตผลคุณภาพ	-การปฏิบัติและการจัดการตามแผนควบคุมการผลิต -คัดแยกผลิตผลด้วยคุณภาพไว้ต่างหาก	-ตรวจสอบบันทึกข้อมูลการปฏิบัติและการจัดการเพื่อให้ได้ผลิตผลคุณภาพ -ตรวจพินิจผลการคัดแยก
8. การเก็บเกี่ยว และการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว	-เก็บเกี่ยวผลในระยะเวลาที่เหมาะสมตามเกณฑ์ในแผนควบคุมการผลิต -อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บเกี่ยว ภาชนะบรรจุและวิธีการเก็บเกี่ยวต้องสะอาดไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อคุณภาพของผลิตผล และปนเปื้อนสิ่งอันตรายที่มีผลต่อความปลอดภัยในการบริโภค	-ตรวจสอบบันทึกการเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว -ตรวจพินิจอุปกรณ์ ภาชนะบรรจุ ขั้นตอนและวิธีการเก็บเกี่ยว

ขององค์กรธุรกิจของพนักงาน ที่ประกอบไปด้วยกิจกรรมต่างๆ มากมายที่ต้องการการมีส่วนร่วมของพนักงานทั่วไป จึงจะส่งผลให้การบริหารจัดการงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจของพนักงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี (วนิดา แผลมหลัก, 2553)

Newstrom & Davis (1993) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า “เป็นการเกี่ยวข้องในด้านจิตใจ และอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลในสถานการณ์กลุ่ม ที่จะกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์ที่จะกระทำในสิ่งที่บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม และแบ่งความรับผิดชอบกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำให้เกิดการมีส่วนร่วม”

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ดังนี้

- (1) ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน
- (2) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ รวมทั้งวัดการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- (3) ร่วมวางนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหา รวมทั้งสนองความต้องการของชุมชน
- (4) ร่วมตัดสินใจการได้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
- (5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- (6) ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน
- (7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย
- (8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชนและรัฐบาลให้ได้ประโยชน์ได้ตลอดไป

3) แนวคิดธุรกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชน คือ การประกอบการธุรกิจขนาดย่อมและขนาดเล็ก และหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งมีทั้งลักษณะที่ดำเนินงานเป็นกลุ่ม และเป็นรายบุคคล เป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของอันก่อให้เกิดอาชีพการจ้างงานนำไปสู่การก่อร่างสร้างตัวของคนยากจน โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ มีการเรียนรู้และการจัดการร่วมกันเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ในกิจกรรมการผลิต การแปรรูป การค้า และการบริการที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ

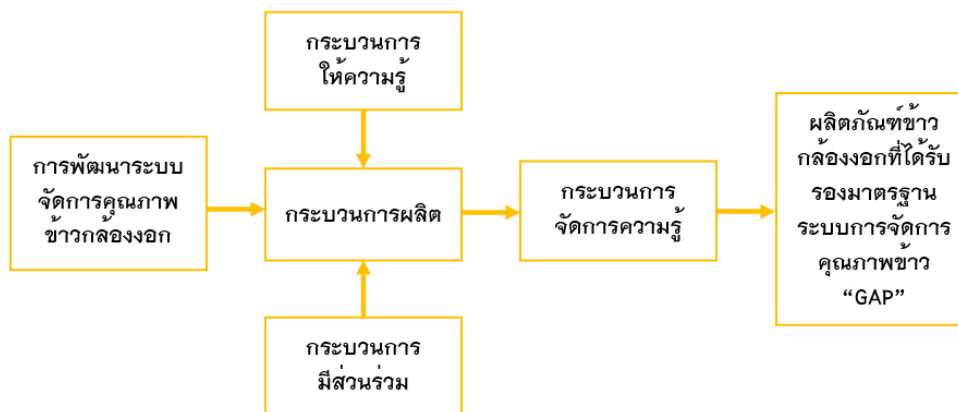
และสิ่งแวดล้อมของชุมชน อันจะนำไปสู่การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป จึงมีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

ธุรกิจชุมชนมีความสำคัญหลายประการ ดังนี้

- (1) เปิดโอกาสให้มีการประกอบการ ธุรกิจชุมชนเป็นช่องทาง และโอกาสสำหรับผู้ที่มีความต้องการในการประกอบธุรกิจด้วยตนเองร่วมกับสมาชิกคนอื่น
- (2) ก่อให้เกิดการจ้างงาน การพัฒนาธุรกิจชุมชนทำให้เกิดการจ้างแรงงานในท้องถิ่น มีการพัฒนาฝีมือแรงงานอย่างต่อเนื่องพร้อมกันไป แทนการจ้างเป็นแรงงานไร้ฝีมือ
- (3) ส่งเสริมการพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรม ธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่บางประเภทจำเป็นต้องอาศัยวัตถุดิบหรือชิ้นส่วนประกอบจากหลายๆ แหล่ง เพื่อนำมาผลิตสินค้าในอุตสาหกรรมประเภทนั้น ธุรกิจชุมชนจึงเป็นแหล่งที่ช่วยในการผลิตชิ้นส่วนประกอบเหล่านี้ และนำส่งให้กับธุรกิจขนาดใหญ่ เพื่อผลิตเป็นสินค้าที่ได้มาตรฐานต่อไป
- (4) สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ธุรกิจชุมชนยิ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเท่าไร จะก่อให้เกิดการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจไปสู่กลุ่มผู้ประกอบการ ธุรกิจชุมชนยังช่วยลดปัญหาของสังคม อัตราการว่างงานลดน้อยลง
- (5) ลดปัญหาสังคมที่เป็นภัยคุกคามประเทศชาติ กล่าวคือ ถ้าหากธุรกิจชุมชนบรรลุเป้าหมาย สมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ชุมชนมีความเข้มแข็ง ปัญหาสังคมต่างๆ จะได้รับการบรรเทาพร้อมกันไปด้วย ช่วยให้เกิดเป็นสังคมที่มีความร่มเย็นเป็นสุข (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2542; ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory research หรือ PAR) กับการศึกษาเชิงปฏิบัติการ (Action research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) เข้าด้วยกัน สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยดังภาพที่ 1 เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยทีมวิจัยชุมชน และผู้ประกอบการกลุ่มอาชีพชาวกลองงอก มีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอนตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบและร่วมรับประโยชน์ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง (People-centered development) และแก้ไขปัญหาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

(Problem-learning process)

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในโครงการวิจัย การพัฒนาระบบจัดการคุณภาพกลุ่มชาวคลองอก จะมีส่วนกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความสนใจและมีจิตสำนึกในการร่วมจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งการคิด และวิเคราะห์สภาพปัญหาที่แท้จริงและลงมือปฏิบัติ ซึ่งสิ่งที่ชุมชนจะได้รับจาก การเรียนรู้ คือหลักในการพัฒนาอย่างถูกต้องเป็นกระบวนการมากขึ้น การแก้ปัญหาด้วยตนเองและความรู้สึกมีคุณค่า ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของคนในชุมชน กลุ่มประชากรในการวิจัยเป็นผู้ประกอบการ กลุ่มอาชีพชาวคลองอก หมู่ 6 ตำบลโหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ (1) ประเด็นการสนทนากลุ่ม ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ประกอบการ กลุ่มอาชีพชาวคลองอก (2) ประเด็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ ใช้ในช่วงกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกกลุ่ม การสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มชาวคลองอกและคนในชุมชน การถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชนเรื่องการปลูกข้าว และ (3) ประเด็นการอบรม ใช้เพื่อให้ความรู้เชิงลึกเรื่องการพัฒนาและการผลิตข้าวเพื่อให้ได้การรับรองผลิตภัณฑ์ชาวคลองอกที่ได้รับรองมาตรฐาน ระบบการจัดการคุณภาพชาว "GAP"

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการและด้านข้อมูล ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลในการดำเนินงานจะนำข้อค้นพบที่ได้จากการสนทนากลุ่มมารวบรวมเป็นหมวดหมู่ แบ่งตามประเภทของข้อมูลอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์ และการนำเสนอเป็นลักษณะการบรรยาย (Descriptive analysis) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาสาระ (Content analysis) การดำเนิน

การวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ระยะดังนี้

- ระยะที่ 1 ช่วงเตรียมการและเริ่มต้นการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ชุมชน และศึกษาข้อมูล
- ระยะที่ 2 ช่วงติดตามความก้าวหน้า และดำเนินการวิจัยในระยะที่ 2
- ระยะที่ 3 สรุปและประเมินผลโครงการ

ระยะที่ 1 ช่วงเตรียมการ และเริ่มต้นการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ชุมชน และศึกษาข้อมูล

- (1) ประชุมเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย และรายละเอียดในการดำเนินงาน
- (2) ประชุมทีมวิจัยเพื่อชี้แจงโครงการกับชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- (3) ประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเก็บข้อมูล ดังนี้
  - สภาพปัจจุบันของกลุ่มชาวคลองอก
  - สภาพปัญหาการดำเนินการที่กลุ่มฯ ประสบ
  - สรุปปัญหาและความต้องการ
  - จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการองค์ความรู้ที่ได้จากการประชุม โดยสรุปเป็นดังแสดงในภาพที่ 2

- (4) อบรมสมาชิกกลุ่มชาวคลองอก เพื่อให้ความรู้เรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม การพัฒนาการผลิต การพัฒนาคุณภาพสินค้าที่เหมาะสมกับกลุ่มฯ

(5) ประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกกลุ่ม

(6) อบรมเพื่อให้ความรู้เรื่องการพัฒนาการผลิตข้าวกลั่น
งอก

- เพิ่มประสิทธิภาพการเพาะปลูก
- การลดต้นทุนการผลิต
- พัฒนาระบบการผลิต การบริหารจัดการที่เป็นขั้นตอน

(7) เวทีวิเคราะห์ข้อมูลครั้งที่ 1 โดยมีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย
ทีมวิจัย ทีมผู้ทรงคุณวุฒิจาก สกว. และสมาชิกกลุ่มข่าวกล้องงอก
และจัดทำรายงานความก้าวหน้า

ระยะที่ 2 ช่วงติดตามความก้าวหน้า และดำเนินการ
วิจัยในระยะที่ 2

(1) ติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าในการดำเนินงาน
ของกลุ่มชาวกล้งองคก และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการดำเนินงาน
จำนวน 5 ครั้ง (เดือนละ 1 ครั้ง)

(2) อบรมเพื่อให้ความรู้เชิงลึกกับทางกลุ่ม เรื่องการผลิตข้าวเพื่อให้ได้รับการรับรองผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องงอกที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน ระบบการจัดการคุณภาพข้าว “GAP”

(3) เวิร์กเสวนาเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
กลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา และภาคีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับระบบ
การจัดการคุณภาพข้าว “GAP”

(4) ประชุมเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มข่าวท้องถิ่น
งอกและคนในชุมชน ในเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชน
เรื่องการปลูกข้าว

(5) ประชุมสมาชิกในชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดตั้ง
ศูนย์เรียนรู้เรื่องข้าวกลั่นงอก

(6) กิจกรรมเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาเรื่องข้าวกลั่นงอก

- ศึกษาดูงานแปลงปลูกข้าวที่ประสบความสำเร็จ
- จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ภูมิปัญญาเรื่องข้าว

(7) เวกีวิเคราะห์ข้อมูลครั้งที่ 2 โดยมีผู้เข้าร่วมประกอบ
ด้วย ทีมวิจัย และทีมผู้ทรงคุณวุฒิจาก สกว. และจัดทำรายงาน
ความก้าวหน้า

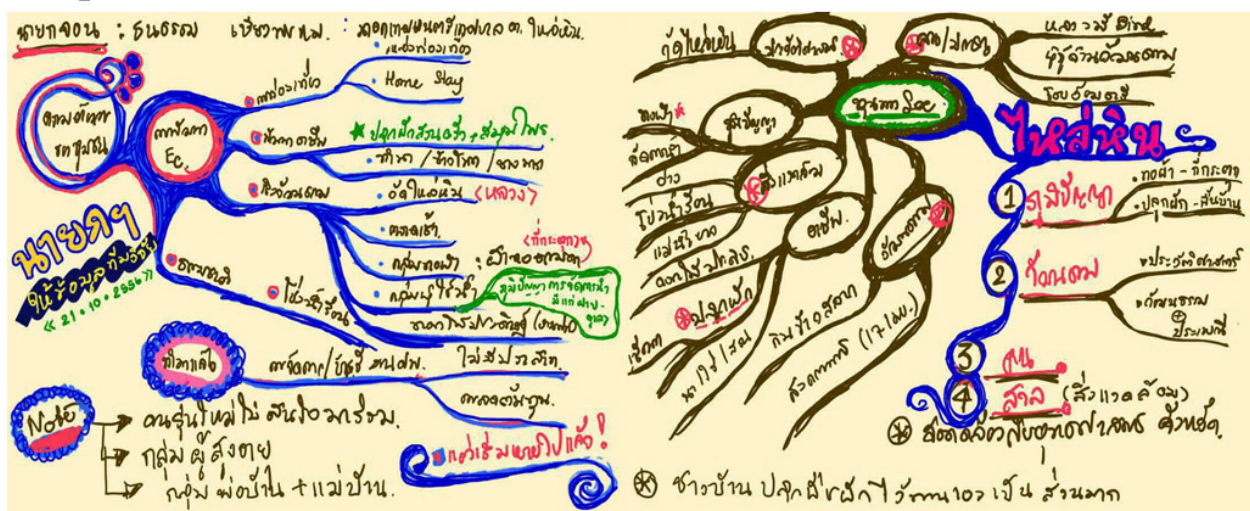
ระยะที่ 3 สรุปประเมินผลโครงการ และนำเสนอโครงการ

(1) สรุปรบทเรียนในพื้นที่ 1 ครั้ง ร่วมกับทีมวิจัยกลุ่มข่าว
กลั้งองอกและชุมชน

(2) สังเคราะห์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย สู่การบูรณาการกับการเรียนการสอนทั้งในส่วนของคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และโรงเรียนโหล่หินวิทยา

(3) สรุปผลการดำเนินโครงการวิจัยและจัดเวทีเพื่อคืนความรู้ให้กับชุมชน

(4) จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และเผยแพร่งานวิจัยสู่สาธารณะชน

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

1) บริบทพื้นที่และชุมชน

ตำบลโหล่หินเป็นตำบลที่มีองค์ประกอบของทุนทางสังคมที่น่าสนใจ ซึ่งบริบทโดยทั่วไปของตำบลคือมีที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของที่ว่าการอำเภอเกาะคา อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 7 กิโลเมตร ประกอบด้วยหมู่บ้าน 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเขาซ้อน บ้านโหล่หิน บ้านแม่ฮวก บ้านมะกอก-นาบัว บ้านกิ้ว บ้านโหล่หินตะวันตก มีจำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 พฤษภาคม 2556 จำนวน 5,497 คน สภาพเศรษฐกิจ ประชากรมีการประกอบอาชีพหลัก ได้แก่ รับจ้าง-ค้าขาย ประมาณ 44 เปอร์เซ็นต์ ทำนาปี ประมาณ 34 เปอร์เซ็นต์ เลี้ยงสัตว์ ประมาณ 7 เปอร์เซ็นต์ รับราชการ ลูกจ้าง ในส่วนงานราชการรัฐวิสาหกิจ ประมาณ 3 เปอร์เซ็นต์ ทำงานต่างประเทศ ประมาณ 1 เปอร์เซ็นต์ และอื่นๆ ประมาณ 11 เปอร์เซ็นต์

ตำบลโหล่หินอยู่ภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลโหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ที่มีวิสัยทัศน์ คือ “โหล่หินถิ่นวัฒนธรรม เลิศล้ำการศึกษา ปวงประชาไม่ยากจน ผู้คนสุขภาพดี สามัคคีสร้างชุมชน” มุ่งเน้นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยการส่งเสริมอาชีพ ให้สามารถมีรายได้เพียงพอจากรายจ่าย ส่งเสริมให้เกิดอาชีพแก่ผู้ไม่มีงานทำ ส่งเสริมให้กลุ่มผู้สูงอายุและผู้พิการมีงานทำเพื่อให้สามารถดำรงชีพได้อย่างเหมาะสม มียุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว โดยการส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้เกิดแก่คนในชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชน มุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมการเกษตรโดยการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร การจำหน่ายผลผลิต และการแปรรูป เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรในพื้นที่ รวมถึงการหาสถานที่จัดจำหน่ายสินค้าเพิ่มเติม ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตอันดีงามของประชาชน ในท้องถิ่น ส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่น อนุรักษ์ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี รักษาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นสำคัญ

2) สถานการณ์ของกลุ่มอาชีพชาวกล้องออก

กลุ่มชาวกล้องออกชุมชนโหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เป็นการรวมตัวของคนในชุมชนร่วมกับพระในวัดโหล่หินใหม่ ตำบลเกาะคา จังหวัดลำปาง ผลิต “ชาวกล้องออกเพื่อสุขภาพ” ซึ่งจำหน่ายมาได้ระยะหนึ่งแล้ว แต่ทั้งนี้ทางกลุ่มยังขาดศักยภาพบางอย่างในบริหารจัดการที่ดี ปัญหาคือ ไม่มี

โครงสร้างการบริหารกลุ่มที่ชัดเจน การบันทึกบัญชีของกลุ่มไม่ชัดเจน และรูปแบบผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย แต่เมื่อพิจารณากระบวนการผลิตก็พบว่า เป็นกระบวนการที่น่าสนใจสามารถพัฒนาเพื่อให้ได้มาตรฐานในระดับสากลต่อไปได้ ทั้งนี้แนวทางการพัฒนาที่มีความสำคัญและเป็นฐานในการพัฒนาคือการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม หรือภาคีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มดังกล่าว โดยการมีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่มชาวกล้องออกนั้นเอง สามารถนำมาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคได้ดังตารางที่ 2

3) ด้านการพัฒนาคุณภาพกลุ่มชาวกล้องออกโดยการมีส่วนร่วม

3.1) ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

ผลการศึกษา พบว่ากลุ่มชาวกล้องออกบ้านโหล่หินมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของกลุ่มไว้อย่างชัดเจน แต่สมาชิกกลุ่มยังไม่ทราบถึงบทบาทหน้าที่ที่ความรับผิดชอบของตน ขอบข่ายหน้าที่ความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบในการดำเนินงานขึ้นอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานบางอย่างของกลุ่มชาวกล้องออกมีความล่าช้าและเกิดข้อผิดพลาด

จากการจัดอบรมให้กับสมาชิกกลุ่มชาวกล้องออก แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการ (ภาพที่ 3) ทางกลุ่มได้ร่วมวิเคราะห์ถึงปัญหาที่ผ่านมา และร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยการแบ่งลักษณะและประเภทของงาน การกำหนดรายละเอียดของงานแต่ละงาน หน้าที่ความรับผิดชอบ ขอบข่ายงาน ให้มีความละเอียดและชัดเจนมากขึ้น ตลอดจนการสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มชาวกล้องออกให้มีความเข้าใจที่ตรงกัน

จากการติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มชาวกล้องออก ภายหลังจากที่สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันแบ่งลักษณะและประเภทของงาน และกำหนดรายละเอียดของงาน พบว่าสมาชิกกลุ่มชาวกล้องออกทราบถึงหน้าที่ที่ตนเองต้องรับผิดชอบ มีการกระจายหน้าที่ไปยังสมาชิกกลุ่มตามความสามารถของแต่ละคน ทำให้การดำเนินงานมีความชัดเจนมากขึ้น

3.2) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชาวกล้องออก

จากการศึกษาผลิตภัณฑ์ชาวกล้องออกของกลุ่ม พบว่า ชาวกล้องออก มีประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาในหลายด้าน อย่างไรก็ตามประเด็นที่สำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชาวกล้องออกคือการรับรองมาตรฐานระบบการจัดการคุณภาพข้าว GAP ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มฯ มีความต้องการและสนใจที่จะพัฒนาการผลิต และการพัฒนาคุณภาพข้าว เพื่อให้เป็นสินค้าที่ยอมรับและมีความมาตรฐาน ที่มีวิจัยจึงได้เชิญวิทยากรมาอบรมเพื่อ

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในการพัฒนากลุ่มข้าวกล้องอก

จุดแข็ง (Strengths) 1. มีเงินทุนเวียนในกลุ่มเพียงพอต่อการผลิตสินค้า 2. มีความสามัคคีในสมาชิกกลุ่ม 3. สมาชิกกลุ่มไม่เกี่ยงกันทำงาน 4. สินค้ามีคุณภาพเป็นที่ต้องการของลูกค้า 5. สินค้าเป็นข้าวสารที่ปลูกจากการใส่ปุ๋ยธรรมชาติ โดยไม่ใช้สารเคมี ทำให้ไม่มีสารพิษเจือปน 6. ชาวบ้านได้รับการอบรมในเรื่องการปลูกข้าวปลอดสารพิษจากสำนักงานเกษตร อำเภอกะลา จังหวัดลำปางมาบ้างแล้ว 7. ราคาขายสินค้าต่ำกว่าสินค้ายี่ห้ออื่น	จุดอ่อน (Weaknesses) 1. วัตถุดิบไม่เพียงพอต่อการผลิต 2. เครื่องมือ เครื่องจักรและอุปกรณ์ในการผลิตไม่เพียงพอ 3. สมาชิกเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ อาจทำให้การผลิตเกิดความล่าช้าได้ 4. ไม่มีบุคลากรประจำสำหรับการทำบัญชี และการส่งเสริมการตลาด 5. แบบบรรจุภัณฑ์ไม่สวยงาม สีล้นไม่สะอาดตา 6. ยังไม่มีช่องทางการจัดจำหน่ายที่ทั่วถึง
โอกาส (Opportunities) 1. ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานเกษตร อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง 2. ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าอาวาส เนื่องจากสถานประกอบการตั้งอยู่ในวัด 3. ปัจจุบันประชาชนหันมาใส่ใจสุขภาพมากยิ่งขึ้น 4. กำลังซื้อของผู้บริโภคมีเพิ่มมากขึ้น	อุปสรรค (Threats) 1. เกิดภัยแล้งทำให้ชาวบ้านขาดแคลนน้ำในการปลูกข้าว 2. มีคู่แข่งทางการค้าจำนวนมาก และแต่ละรายมีกำลังการผลิตสูง 3. ปริมาณของวัตถุดิบไม่แน่นอน 4. แหล่งน้ำที่นำมาใช้ในการเพาะปลูกบางครั้งมีการปนเปื้อนสารเคมี

ภาพที่ 3 การอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มข้าวกล้องอก เรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม การพัฒนาการผลิต และการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสม

ภาพที่ 4 การอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มข้าวกล้องอก เรื่องการรับรองผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องอกให้ได้รับมาตรฐานระบบการจัดการคุณภาพข้าว (GAP)

ภาพที่ 5 การเตรียมดินเพื่อปลูกข้าวกล้างอก)

ภาพที่ 6 การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวก่อนปลูก

ให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่ม (ภาพที่ 4)

จากการอบรมให้ได้ทราบถึงข้อกำหนดและการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ระบบการจัดการคุณภาพข้าว สมาชิกกลุ่มมีความสนใจที่จะสมัครพร้อมส่งรายชื่อ โดยเกษตรอำเภอเกาะคา เป็นผู้รับรองว่าสมาชิกกลุ่มฯ มีพื้นที่นาในการปลูกข้าวจริง และได้ผ่านการอบรมความรู้พื้นฐานด้าน GAP มาแล้ว ขณะเดียวกันทีมวิจัยได้เชิญเจ้าหน้าที่จากกรมการข้าว มาให้ความรู้เชิงลึกเรื่องการปลูกข้าวอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ได้การรับรอง GAP เริ่มจากกระบวนการเตรียมดิน (ภาพที่ 5) การเตรียมเมล็ดพันธุ์ (ภาพที่ 6) รวมถึงการหว่านข้าว (ภาพที่ 7) จากการอบรมดังกล่าว ส่งผลให้กลุ่มมีความรู้ความเข้าใจเรื่องระบบการจัดการคุณภาพข้าว GAP มากขึ้น เช่น กลุ่มข้าวหอมมะลิ มีพันธุ์ปนได้ไม่เกิน 2% ในจำนวนนี้มีเมล็ดข้าวแดงไม่เกิน 0.5% เป็นต้น

4) ด้านการมีส่วนร่วมในการสืบสานภูมิปัญญาเรื่องข้าวกล้างอก

ทีมวิจัยทำการจัดเวทีเสวนาเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน กลุ่มเยาวชน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเรื่องข้าวกล้างอก โดยให้สมาชิกกลุ่มเป็นผู้เชิญชวนผู้ที่เกี่ยวข้องดังกล่าว เยาวชนแต่ละกลุ่มทำหน้าที่ถอดความรู้การดำเนินงานของสมาชิกกลุ่ม สร้างการรับรู้และการตระหนักถึงประโยชน์ของการบริโภคข้าวกล้างอกที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านโหลหิน เพื่อการสนับสนุนการบริโภคข้าวกล้างอกภายในชุมชน ตลอดจนการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มข้าวกล้างอก โดยใช้วิธีต่อไปนี้

- การใช้วิธีการเล่าเรื่องราว (Story telling) โดยกำหนดให้กลุ่มเยาวชน ไปสอบถามหรือหาข้อมูลจากสมาชิกกลุ่ม และบิดา มารดา ยาย ย่า ได้เล่าถึงกระบวนการปลูกข้าวกล้างอก ผู้รู้เหล่านั้นเป็นผู้เล่าเรื่องจากประสบการณ์ และวิธีการปลูกข้าวกล้างอกที่เคยทำมาให้ทราบเป็นคนเล่าเรื่อง และวิธีการปลูกข้าวแก่เยาวชน ว่ามีขั้นตอนหรือกระบวนการอย่างไร

- เยาวชนแต่ละกลุ่มทำหน้าที่ถอดความรู้เรื่องกระบวนการปลูกข้าวที่ได้รับจากผู้รู้ โดยเขียนออกมาเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการปลูกข้าว

- เยาวชน นำเสนอความรู้ที่ได้รับเรื่องกระบวนการปลูกข้าวจากผู้รู้ ตลอดจนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาข้าวร่วมกัน

- สมาชิกกลุ่ม และ บิดา มารดา ยาย ย่า ร่วมกันสรุปองค์ความรู้เรื่องข้าว เพื่อสร้างความเข้าใจให้แก่กลุ่มเยาวชน

ผลการดำเนินงานพบว่าคนในชุมชน กลุ่มเยาวชน มีความรู้และมีความตระหนักถึงประโยชน์ของการบริโภคข้าวกล้างอก ว่ามีประโยชน์เช่นการมีใยอาหาร กรดโฟติก มีวิตามิน C วิตามิน E หากบริโภคอย่างต่อเนื่อง ช่วยป้องกันการเป็นโรคมะเร็ง เบาหวาน ช่วยควบคุมน้ำหนัก เป็นกรดที่มีความสำคัญในการสื่อสารประสาท ในระบบประสาทส่วนกลาง ช่วยให้สมองผ่อนคลาย นอนหลับสบาย เป็นต้น ทำให้คนในชุมชน กลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ตระหนักถึงประโยชน์ของข้าวกล้างอกเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามกลุ่มเยาวชนไม่คุ้นเคยกับการบริโภคข้าวกล้างอกคุ้นเคยกับการบริโภคข้าวขาว จึงให้ความสนใจในการบริโภคข้าวกล้างอกน้อย

ในด้านความเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนนั้น ชุมชนได้ให้การสนับสนุนในการซื้อข้าวกล้องงอกมาบริโภคเพิ่มมากขึ้น เพราะผู้บริโภคทราบถึงประโยชน์ของข้าวกล้องงอก ว่ามีคุณประโยชน์อย่างไร สิ่งสำคัญที่ทำให้มีลูกค้าซื้อไปบริโภคมาก เพราะข้าวกล้องงอกบ้านโหล่หิ้นมีราคาถูกกว่าข้าวกล้องงอกที่จำหน่ายในท้องตลาดโดยทั่วไป หาซื้อได้ง่ายภายในชุมชน

ภาพที่ 7 การหว่านข้าวโดยเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีการเพาะให้งอก

ภาพที่ 8 ทีมวิจัยติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มฯ ภายหลังจากได้รับการอบรมระบบจัดการคุณภาพข้าว (GAP)

ภาพที่ 9 การติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มฯ ครั่งสุดท้าย โดยทีมวิจัยและเกษตรกรอำเภอเกาะคา

การติดตามด้านการมีส่วนร่วมในการสืบสานภูมิปัญญาจากสมาชิกกลุ่มข้าวกล้องงอกบ้านโหล่หิ้นพบว่า เยาวชนในชุมชนให้ความสนใจในเรื่องข้าวกล้องงอกมากขึ้น มีผู้เข้ามาสอบถามความเป็นมาของสมาชิกกลุ่มและข้าวกล้องงอก เพื่อจัดทำเป็นรายงาน ส่งผลให้ภูมิปัญญาเรื่องข้าวมีการสืบสานให้แก่กลุ่มเยาวชนได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1) ด้านการพัฒนาคุณภาพกลุ่มข้าวกล้องงอกโดยการมีส่วนร่วม

1.1) ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม พบว่า ภายหลังจากที่กลุ่มข้าวกล้องงอกได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหาด้านการบริหารจัดการกลุ่ม สมาชิกกลุ่มจึงร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านการบริหารจัดการกลุ่มโดยการแบ่งลักษณะและประเภทของงาน การกำหนดรายละเอียดของงานแต่ละงาน หน้าที่ความรับผิดชอบ ขอบข่ายงาน ให้มีความละเอียดและชัดเจนมากขึ้น ตลอดจนการสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มข้าวกล้องงอกให้มีความเข้าใจที่ตรงกัน

ทีมวิจัยได้ติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มข้าวกล้องงอก (ภาพที่ 8) ภายหลังจากที่สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันแบ่งลักษณะและประเภทของงาน กำหนดรายละเอียดของงาน พบว่าสมาชิกกลุ่มข้าวกล้องงอกทราบถึงหน้าที่ที่ตนเองต้องรับผิดชอบ มีการกระจายหน้าที่ไปยังสมาชิกกลุ่มตามความสามารถของสมาชิกกลุ่ม ทำให้การดำเนินงานมีความชัดเจนมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของวิภาวี กฤษณะภูมิ (2556) ที่ได้ศึกษาเรื่องการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน: การเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมและทอผ้าฝ้ายในจังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดตั้งและการจัดการกลุ่มของกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมและทอผ้าฝ้ายในจังหวัดขอนแก่นภายใต้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่าสภาพการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมและทอผ้าฝ้ายในจังหวัดขอนแก่นภายใต้โครงการดังกล่าว นั้น แต่ละกลุ่มมีการจัดตั้งกลุ่มที่แตกต่างกัน โดยมาจากการแนะนำจากหน่วยงานภาครัฐต่างๆ การเชิญชวนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) การส่งเสริมจากองค์กรพัฒนาเอกชน การเป็นกลุ่มอาชีพที่ได้ก่อตั้งขึ้นมาก่อนที่จะมี “โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นการรวมกลุ่มกันขึ้นมาเองและเป็นกลุ่มที่ได้แยกตัวออกมาจากกลุ่มอาชีพทอผ้าหรือกลุ่มโอท็อปแล้วมาจัดตั้งกลุ่มขึ้นใหม่ สำหรับการจัดการกลุ่มของกลุ่ม

อาชีพทอผ้าไหมและทอผ้าฝ้ายดังกล่าว พบว่ากลุ่มอาชีพทอผ้าเหล่านี้มีการจัดการด้านต่างๆ ได้แก่ การจัดการด้านการบริหารกลุ่ม การจัดการด้านการวางแผนผลิต การจัดการด้านการผลิต การจัดการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดการด้านการตลาด การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ การจัดการด้านการเงิน และการจัดการด้านการทำบัญชี

ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับวนิดา แหล่มหลัก (2553) ซึ่งระบุว่า การมีส่วนร่วมถือเป็นสิ่งสำคัญต่อความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรม หรือโครงการต่างๆ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจของพนักงาน ที่ประกอบไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ มากมายที่ต้องการการมีส่วนร่วมของพนักงานทั่วไป จึงจะส่งผลให้การบริหารจัดการงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจของพนักงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

1.2) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องงอก จากการศึกษาผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องงอกของกลุ่ม พบว่า ข้าวกล้องงอกของกลุ่ม มีประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาในหลายด้าน อย่างไรก็ตามประเด็นที่สำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องงอกคือการได้รับการรับรองระบบการจัดการคุณภาพข้าว ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มมีความต้องการและสนใจที่จะพัฒนาการผลิต และการพัฒนาคุณภาพข้าวกล้องงอก เพื่อให้ผลผลิตที่ได้เป็นที่ยอมรับ และมีมาตรฐาน ทีมวิจัยจึงได้จัดอบรมเพื่อให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มข้าวกล้องงอก

จากการอบรมเพื่อให้ความรู้เรื่องการพัฒนาการผลิตและการพัฒนาคุณภาพข้าว ข้อกำหนดของระบบการผลิตข้าว GAP และการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ระบบการจัดการคุณภาพข้าว GAP พบว่า สมาชิกกลุ่มข้าวกล้องงอกให้ความสนใจในเรื่องการพัฒนาการผลิตข้าว และมีความพร้อมเพื่อเข้าสู่ระบบการจัดการคุณภาพข้าว เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาข้าวของกลุ่มตนเอง

จากการที่เจ้าหน้าที่กรมการข้าวได้เข้ามาให้ความรู้เชิงลึก เพื่อให้กลุ่มฯ มีความรู้ความเข้าใจในหลักการ กฎเกณฑ์ กระบวนการการผลิต ตามข้อกำหนดของระบบการจัดการคุณภาพข้าว จากการอบรมดังกล่าว ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้เพิ่มมากขึ้น

การติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มฯ ทีมวิจัยพบว่ากรมการข้าว ได้เข้ามาติดตาม กำกับ ตรวจสอบแปลงนาอย่างต่อเนื่อง (ภาพที่ 9) ตลอดจนกลุ่มฯ ได้รับคำแนะนำในการดูแลแปลงนา การจัดการกระบวนการผลิตก่อนเก็บเกี่ยว การเก็บเกี่ยว การปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว การขนย้าย การเก็บรักษา และการ

รวบรวมผลผลิต หลังจากนั้นกรมการข้าวได้นำเมล็ดข้าวกล้องงอกที่ได้ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบว่ามีการปนเปื้อนสารเคมีหรือไม่ ผลจากการส่งตรวจพบว่าข้าวกล้องงอกของทางกลุ่มฯ ไม่มีการปนเปื้อนสารเคมีแต่อย่างใด ดังนั้นกรมการข้าวจึงดำเนินการเรื่องการออกใบรับรองระบบการจัดการคุณภาพข้าว GAP ให้กับทางกลุ่มฯ ต่อไป ซึ่งจะต้องใช้เวลาประมาณ 3-6 เดือนในการออกใบรับรองดังกล่าว

ผลการดำเนินงานสอดคล้องกับงานวิจัยของอัจฉรา มลิวงศ์ และ ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช (2554) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรสมุนไพรมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยบ้านแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวทีเสวนา การสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของนักวิจัยและกลุ่มเป้าหมายคือสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยบ้านแม่ทะ วัดอุปประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพของกลุ่มในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยบ้านแม่ทะสู่กระบวนการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลการวิจัย พบว่า สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยบ้านแม่ทะ มีความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงาน มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมทั้งมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายใต้การสร้างการเรียนรู้แนวทางการนำผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

2) ด้านกระบวนการขับเคลื่อนการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เรื่องข้าว

หลังจากได้มีการจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน กลุ่มเยาวชน และสมาชิกกลุ่มข้าวกล้องงอก ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาเรื่องข้าวกล้องงอกในวัดป่าชัยมงคล เนื่องจากเป็นสถานที่ที่เหมาะสมที่สุด และง่ายต่อการดำเนินงาน ทั้งนี้ทีมวิจัยได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการให้สมาชิกกลุ่ม เยาวชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาเรื่องข้าวกล้องงอก

แผนการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาเรื่องข้าวกล้องงอกในเบื้องต้นประกอบด้วย (1) การเล่าเรื่องความเป็นมาของข้าวกล้องงอก (2) แสดงชุดเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนา (3) แผนภาพแสดงขั้นตอนการปลูกข้าวกล้องงอก (4) คุณประโยชน์ของข้าวกล้องงอก และ (5) แสดงภาพถ่ายเรื่องราวเกี่ยวกับข้าวกล้องงอก

ทั้งนี้การขับเคลื่อนการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ต้องอาศัยความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในการร่วมลงมือปฏิบัติในการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ ภูมิปัญญาเรื่องข้าวกล้องงอก บ้านไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เพื่อให้ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาเรื่องข้าวกล้องงอกดังกล่าวเป็นแหล่งในการสืบสาน เผยแพร่ ความเป็นมาของข้าวกล้องงอก ให้เป็นที่รู้จักจากฐานสู่ต่อไป

3) สรุปสถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

(1) เกษตรกรได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ และชุมชนบ้านไหล่หินตื่นตัวในการผลิตข้าวกล้องงอกมาตรฐานระบบการจัดการคุณภาพข้าว

(2) เกษตรกรมีสุขภาพที่ดีขึ้น และประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีราคาแพง

(3) รักษาสิ่งแวดล้อม และเกิดการเกษตรแบบยั่งยืน ที่ผู้บริโภคเชื่อมั่นในตราสินค้า

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการเกษตร. 2553. **สารความรู้เกี่ยวกับ GAP**. จาก <http://www.gap.doae.go.th/toon/main.html> สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2558
- ชวนพิศ อรุณรังสิกุล. 2548. **ความสำคัญของระบบจัดการคุณภาพ GAP**. จาก http://www.203.157.181.4/km_yasothon/paper/24/2/02GAP.doc สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2558
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2542. **ธุรกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2546. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. กรุงเทพฯ.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. 2527. **นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันของประเทศไทย ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. คัดค้านโยบายการพิมพ์. กรุงเทพฯ.
- วนิดา แผลมหลัก. 2553. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมของพนักงานบริษัทบริหารสินทรัพย์กรุงเทพพาณิชย์ จำกัด**. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิตสำหรับผู้บริหาร. มหาวิทยาลัยบูรพา. ชลบุรี.
- วิภาวี กฤษณะภูมิ. 2556. **การจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน: การเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมและทอผ้าฝ้ายในจังหวัดขอนแก่น**. วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 30(1); น. 165-188.
- สมาชิกกลุ่มข้าวกล้องงอก. สมาชิกกลุ่มบ้านไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง. สัมภาษณ์เมื่อ 23 ตุลาคม 2556.
- อัจฉรา มลิวงศ์ และชจรศักดิ์ วงศ์วิราช. 2554. **การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวลแผนไทยบ้านแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง**. การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ “แม่ใจ-แพร่ วิจัย ครั้งที่ 2” วันที่ 1-2 กันยายน 2554. น. 526-532.
- Newstrom, J. W. & Davis, K. 1993. **Organizational Behavior: Human Behavior at Work**. McGraw – Hill, New York.